

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

А. Б. ПОЧТОВЮК, доктор економічних наук, професор
(Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського)

Анотація. Метою статті є аналіз сучасного стану фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств в Україні, виявлення існуючих проблем і розробка пропозицій щодо його вдосконалення. **Методика дослідження.** Для досягнення поставленої мети використано такі загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: системного підходу, узагальнення, систематизації, графічного аналізу статистичних показників. **Результати.** У статті досліджено сучасний стан інноваційної активності суб'єктів національної економіки. Здійснено аналіз фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств України. Розкрито причини зниження обсягів фінансування за кожним видом джерел. Визначено проблеми та надано пропозиції щодо вдосконалення фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств. Наголошено на необхідності фіскального стимулювання інноваційної діяльності підприємств, підвищення рівня банківського кредитування та венчурного фінансування. **Практична значущість результатів дослідження.** Розроблені у статті пропозиції спрямовані на підвищення рівня фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств.

Ключові слова: інноваційна діяльність, фінансове забезпечення, джерела фінансування, власні кошти, кредитування, інвестиції.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. В умовах формування економіки знань наукові ідеї, інновації і нові технології стають основними факторами розвитку суспільства поряд з інвестиціями та трудовими ресурсами. Широке впровадження досягнень передових науково-технологічних розробок надає імпульс структурним зрушенням в економіці, стимулює виробництво нової наукоємної високотехнологічної продукції. У світовій практиці інноваційний розвиток країни вимірюється загальним показником – глобальним інноваційним індексом [1]. За цим показником у 2016 р. Україна посідає 56 місце у світі [2], що не можна вважати задовільним результатом. Тривала стагнація наукового й технологічного потенціалу національної економіки, високий ступінь зношеності основних фондів і виробничої інфраструктури, зниження інноваційної активності підприємств суперечать світовим тенденціям сучасного розвитку. В умовах глобального ринкового середовища постає необхідність активізації інноваційної діяльності як найбільш ефективного способу

підвищення конкурентоспроможності та зниження імпортозалежності країни й подальшого її вдосконалення.

Розвиток інноваційної діяльності на рівні окремого підприємства, регіону й держави загалом має включати створення послідовної й добре обґрунтованої цілісної системи її фінансового забезпечення, яка повинна ґрунтуватися на широкому залученні фінансових ресурсів і максимально ефективному їх використанні. Це дозволить забезпечити необхідні умови для нагромадження і маневрування фінансовими коштами та можливість їх концентрації на ключових напрямках інноваційної політики.

На жаль, ситуація з розробкою та впровадженням інновацій в останні роки значно погіршилась. Це обумовлено гострою нестачею фінансових ресурсів, яка притаманна нинішній економічній ситуації. Отже, питання фінансового забезпечення є досить актуальним, зважаючи на дефіцит власних фінансових та інвестиційних ресурсів, високий рівень відсотків за банківські кредити.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інноваційний етап розвитку нерозривно

пов'язаний з пошуком джерел фінансування та підвищенням ефективності використання фінансових важелів. Дослідженню проблем інноваційної діяльності підприємств і питанням його фінансового забезпечення присвятили свої праці вітчизняні науковці, зокрема: Г. В. Возняк [3], В. В. Зянько, І. Ю. Спіфанова [4], Я. А. Жаліло [5], Л. І. Федулова [6, 7] та ін. Проте ряд проблем в області теорії та організації фінансового забезпечення інноваційної діяльності не знайшли свого кінцевого вирішення, що й обумовило актуальність даної теми.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз сучасного стану фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств в Україні, виявлення існуючих проблем і розробка пропозицій щодо його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Інноваційна діяльність має за мету досягнення конкурентоспроможності на мікро-, мезо- та макrorівнях, забезпечення позитивних структурних змін в економіці, усунення її технологічного відставання від провідних країн світу в результаті впровадження інновацій на основі наукових досягнень і передового досвіду, а також надання поштовху до стабільного економічного розвитку, підвищення прибутковості та ефективності діяльності економічних систем у цілому.

Обов'язковими складовими інноваційної діяльності є: проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт; створення інновації; комерціалізація інновації. Упровадження кожної з них обумовлює наявність фінансових, трудових, матеріальних, виробничих, технологічних ресурсів. Часто саме відсутність належного фінансового забезпечення не дозволяє реалізувати на практиці цікаві інноваційні ідеї. За підрахунками фахівців, для досягнення рівня інтенсивного споживання інновації народним господарством співвідношення між витратами трьох головних стадій життєвого циклу продукту (фундаментальні дослідження – конструкторсько-технологічні розробки, створення дослідного зразка – промислове освоєння) має становити 1:10:100. Це означає, що витрати на реалізацію одного інноваційного проекту в середньому у 100 разів вищі, ніж витрати на одержання необхідних для нього результатів фундаментальних досліджень [5, с. 197]. Саме тому важливу роль в інноваційній діяльності відіграє фінансове забезпечення.

Найпоширенішим є визначення фінансового забезпечення інноваційної діяльності як комплексу методів та важелів впливу на інноваційну діяльність, який реалізується в різних формах через відповідну систему фінансування [3, с. 22].

Система фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємства подана на рис. 1.

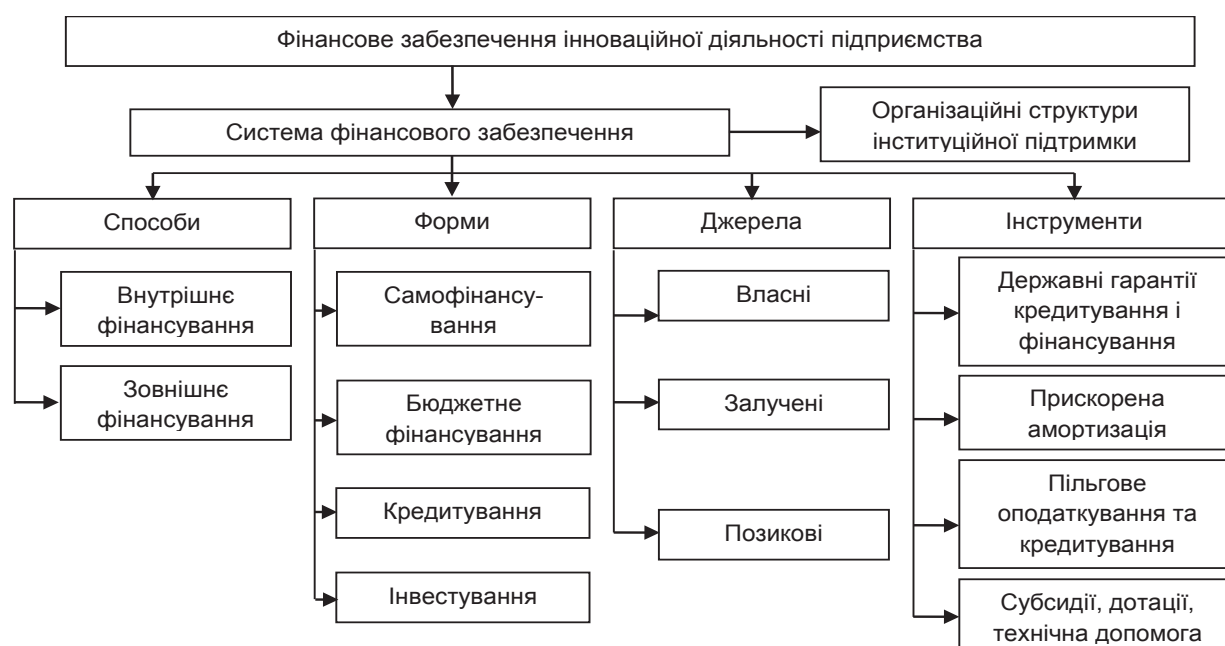

Рис. 1. Структурно-логічна схема системи фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємства [8]

Наведені складові відображають головні аспекти організації процесу фінансування інноваційної діяльності на підприємствах, які необхідно враховувати під час здійснення даного виду діяльності. Основними її принципами мають стати: чітка цільова орієнтація; обґрунтованість інструментів та методів, які будуть використані; залучення всіх можливих джерел фінансування; використання максимальної кількості технічних, технологічних, організаційних та інших видів інновацій; постійне пристосування до змінних умов навколишнього середовища. Виокремлюють такі форми фінансового забезпечення промислових підприємств: самофінансування, бюджетне фінансування, банківське кредитування та інвестування.

В Україні джерелами фінансової підтримки інноваційної діяльності є: кошти Державного

та місцевих бюджетів; власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності; кошти (інвестиції) фізичних і юридичних осіб; інші джерела, не заборонені законодавством України [9]. У фінансово-господарській діяльності суб'єктів інновацій у більшості випадків згадані форми оптимально поєднуються. Кожне підприємство формує власну модель фінансового забезпечення, якою визначає склад і структуру джерел фінансування.

Аналіз фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств засвідчив (рис. 2), що впродовж 2005–2015 рр. загальна сума витрат зросла на 8 062,1 млн грн, або у 2,4 раза, але в межах досліджуваного періоду мала нестійку тенденцію.

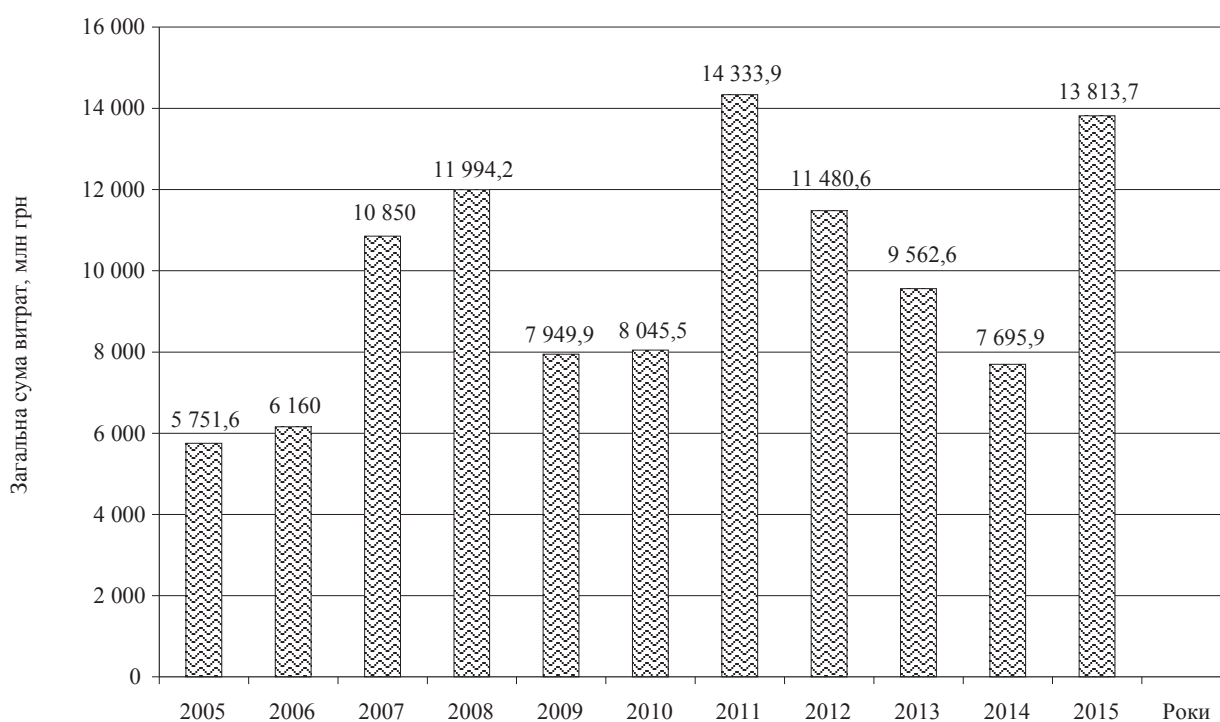

Рис. 2. Динаміка фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств України за 2005–2015 рр. (млн грн) [побудовано за даними [10]]

Проведений аналіз динаміки та структури джерел фінансування (табл. 1) дозволяє констатувати, що вітчизняним підприємствам для вирішення питань інноваційного розвитку доводиться розраховувати в основному на власні кошти, основу яких становить прибуток. Ура-

ховуючи, що більшість вітчизняних підприємств працює збитково, потенціал використання даного джерела міг бути вищим. Брак власних ресурсів і високі відсоткові ставки за кредитами становлять суттєву перешкоду здійсненню інноваційної діяльності.

Таблиця 1

**Динаміка та структура джерел фінансування
інноваційної діяльності підприємств [складено на основі [10, 11].**

Рік	Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності, млн грн	З них за рахунок (у % до загального обсягу фінансування)							
		власних коштів	державного бюджету	місцевих бюджетів	позабюджетних фондів	вітчизняних інвесторів	іноземних інвесторів	кредитів	інші джерела
2005	5 751,6	87,7	0,49	0,3	0,0	1,4	2,7	7,1	0,3
2007	10 821,0	73,7	1,33	0,1	0,0	0,2	3,0	18,5	3,2
2008	11 994,2	60,6	2,81	0,1	0,0	1,4	1,0	33,7	0,4
2009	7 949,9	65,0	1,60	0,1	0,0	0,4	19,0	11,8	2,1
2010	8 045,5	59,3	1,08	0,1	0,0	0,4	30,0	7,8	1,3
2011	14 333,9	52,9	1,04	0,1	0,0	0,3	0,4	38,3	6,9
2012	11 480,6	63,9	1,95	0,2	0,0	1,3	8,6	21,0	3,0
2013	9 562,6	72,9	0,26	1,6	0,0	1,3	13,1	6,6	4,2
2014	7 695,9	85,0	4,47	0,1	0,4	0,1	1,8	7,3	0,8
2015	13 813,7	97,2	0,40	0,3	0,0	0,6	0,4	0,8	0,3

Обсяги фінансування за кошти іноземних інвесторів коливаються в межах 0,4–30 %. Основними причинами, що стримують іноземних інвесторів, крім високого рівня інноваційного ризику, є: політична нестабільність, недосконале вітчизняне законодавство, низький рівень захисту з боку держави та місцевих органів самоврядування.

Частка коштів місцевих бюджетів і вітчизняних інвесторів, що використовуються для фінансування інноваційної діяльності, є незначною – від 0,1 до 1,6 %. За останні три роки суттєво зменшилась частка кредитів у загальному обсязі фінансування, що пов'язано з високим рівнем процентних ставок, значним кредитним ризиком, низькою ліквідністю об'єктів застави.

У структурі коштів, спрямованих на фінансове забезпечення інновацій, незначну питому вагу мають кошти державного бюджету – за період, що досліджується, становлять лише від 0,26 до 2,81 %. Ця ситуація пояснюється дефіцитом державних централізованих фінансових ресурсів.

Загалом доводиться констатувати, що, зважаючи на нинішні економічні реалії, розраховувати на відчутну бюджетну підтримку фінансування інноваційної діяльності досить

складно. Обмеженість джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств спричинена фінансовою кризою, військовими діями на Сході країни, зниженням кредитного рейтингу України.

Недостатній рівень фінансового забезпечення інноваційної діяльності є однією із причин низького рівня інноваційної активності вітчизняних промислових підприємств.

Дослідження сучасного стану розвитку інноваційної сфери України показують, що у 2015 р. інноваційну діяльність здійснювали 824 підприємства, у 2014 р. – 1 609 підприємств, у 2013 р. – 1 715 підприємств проти 1 758 у 2012 р. Рівень інноваційної активності промислових підприємств відповідно становив у 2015 р. – 17,3 % обстежених промислових підприємств, у 2014 р. – 16,1 %, у 2013 р. – 16,8 % від їх загальної кількості, а середній показник за період 2005–2012 рр. знаходиться в межах 15,8 %. На відміну від України, у Німеччині, Франції, США та Японії частка інноваційних підприємств становить 70–80 % від їх загальної кількості [12, с. 127]. Питома вага підприємств, що впроваджували інновації у 2015 р., – 15,2 %, у 2014 р. – 12,1 %, у 2013 р. – 13,6 %, за середнього рівня у 2005–2012 рр. – 11,2 %. Питома вага реалізованої іннова-

ційної продукції, як свідчить аналіз, зменшилася із 6,5 до 1,4 % за досліджуваний період (рис. 3) [13].

Обсяг реалізованої інноваційної продукції промислових підприємств в Україні становив 23,05 млрд грн у 2015 р. [10], що характери-

зує достатньо низьку інноваційну активність промислових підприємств України. Причинами такого стану є зниження господарської активності, спрямування зусиль на подолання кризових явищ в економіці, неефективне використання інноваційних ресурсів.

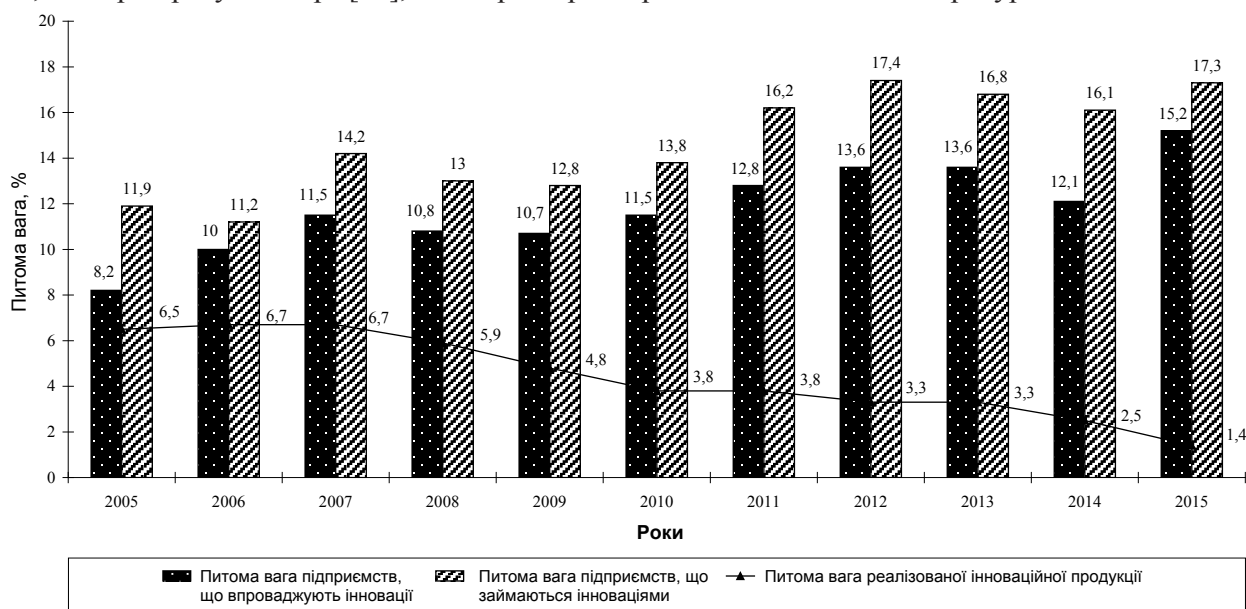

Рис. 3. Динаміка показників інноваційної активності промислових підприємств України за 2005–2015 рр., % [побудовано автором за даними [13]]

Отже, на сучасному етапі розвитку національної економіки головними проблемами фінансового забезпечення інноваційної діяльності українських підприємств залишаються: недосконалість нормативно-правової бази; недостатнє фінансування зі сторони приватного сектора; низький рівень банківського кредитування; відсутність механізму перерозподілу інвестиційних ресурсів населення на користь інноваційного сектора; несприятливий інвестиційний клімат для іноземних інвесторів тощо. Задля збільшення обсягів фінансування інноваційної діяльності необхідно опиратися на світовий досвід: активно розвивати банківський сектор у частині залучення цільових інвестицій, фінансування перспективних науково-технічних досягнень; створювати венчурні фонди; залучати як прямі, так і портфельні іноземні інвестиції. Ці заходи потребують: створення спеціальних умов оподаткування; сприятливого інвестиційного клімату (підтримку політичної та макроекономічної стабільності); формування прозорої нормативно-законодавчої бази; упровадження системи гарантій фінансових ризиків.

нансових ризиків.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямку. Для здійснення інноваційної діяльності, що характеризується досить високим ступенем невизначеності й ризику, необхідно використовувати різноманітні джерела фінансування, оптимізуючи тим самим адаптивність промислового підприємства до кон'юнктури ринку. Зважаючи на світові тенденції та вітчизняний стан економіки, урахувавши низку існуючих проблем у сфері інноваційної діяльності, можна внести такі пропозиції щодо вдосконалення її фінансового забезпечення:

- з метою збільшення власних джерел фінансування законодавчо закріпити й ефективно впроваджувати механізм пільгового оподаткування інноваційної продукції підприємств, застосовувати прискорену амортизацію основних засобів;
- збільшувати обсяг бюджетного фінансування за рахунок перерозподілу поточних видатків на користь капітальних;
- впроваджувати пільгові банківські став-

ки за кредитами для інноваційних підприємств;

– розвивати та посилювати дії фінансово-кредитних інститутів, що забезпечують безперервність фінансування інноваційних проектів (венчурні компанії).

Отже, подальші дослідження повинні бути спрямовані на розробку механізму фінансового забезпечення інноваційного розвитку на основі використання додаткових інструментів фінансування впровадження інновацій у виробництво.

ЛІТЕРАТУРА

1. National Association of Manufacturers [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nam.org/> (дата звернення: 28.05.2016). – Назва з екрана.
2. The Global Innovation Index 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globalinnovationindex.org/> (дата звернення: 28.05.2016). – Назва з екрана.
3. Возняк Г. В. Інноваційна діяльність промислових підприємств та способи її фінансування в Україні : монографія / Г. В. Возняк, А. Я. Кузнєцова. – Київ : УБС НБУ, 2007. – 183 с.
4. Зянько В. В. Інноваційна діяльність підприємств та її фінансове забезпечення в умовах трансформаційних змін економіки України : монографія / В. В. Зянько, І. Ю. Спіфанова, В. В. Зянько. – Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2015. – 172 с.
5. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави : монографія / Я. А. Жаліло. – Київ : НІСД, 2009. – 336 с.
6. Федулова Л. І. Концептуальна модель інноваційної стратегії України / Л. І. Федулова // Економіка і прогнозування. – 2012. – № 1. – С. 87–100.
7. Федулова Л. І. Інноваційний механізм розвитку університетів / Л. І. Федулова // Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні : матеріали ІХ Міжнародного бізнес-форуму (Київ, 17 березня 2016 р.). – Київ, 2016. – С. 177–179.
8. Дехтяр Н. А. Механізм управління фінансовим забезпеченням інноваційної діяльності підприємств / Н. А. Дехтяр, Н. Г. Пігуль, О. В. Люта // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. – 2014. – Вип.7 – Ч. 5. – С. 9–13.
9. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (дата звернення: 28.05.2016). – Назва з екрана.
10. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 29.05.2016). – Назва з екрана.
11. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність» за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/16/Arch_nay_zb.htm (дата звернення: 29.05.2016). – Назва з екрана.
12. Куценко Т. Н. Зарубіжний досвід створення системи фінансування інновацій / Т. Н. Куценко // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2013. – № 2. – С. 123–129.
13. Аналітична довідка. Стан розвитку науки і техніки, результати наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій за 2015 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.dkni.gov.ua/?q=system/files/sites/default/files/images/_08%2007%202013.pdf (дата звернення: 29.05.2016). – Назва з екрана.

REFERENCES

1. National Association of Manufacturers. (n.d.). <http://www.nam.org/>. Retrieved from <http://www.nam.org/> (accessed 28 May 2016) [in Ukrainian].
2. The Global Innovation Index 2016. (n.d.). <http://www.globalinnovationindex.org/>.

- Retrieved from <http://www.globalinnovationindex.org/> (accessed 28 May 2016) [in Ukrainian].
3. Wozniak, H. V. & Kuznetsova, A. Y. (2007). *Innovacijna dijalnist promyslovyh pidpryyemstv ta sposoby yiyi finansuvannya v Ukrayini [Innovative activity industrial enterprises and ways of its financing in Ukraine]*. Kyiv: UBS NBU [in Ukrainian].
 4. Zyanko, V. V., Epifanova, I. Y. & Zyanko, V. V. (2015). *Innovacijna dijalnist pidpryyemstv ta yiyi finansove zabezpechennya v umovah transformatsiinyh zmin ekonomiky Ukrayiny [Innovative activities of enterprises and its financial support in terms of transformational changes in the economy Ukraine]*. Vinnytsia: UNIVERSUM-Vinnytsia [in Ukrainian].
 5. Zhalilo, Ya. A. (2009). *Teoriia ta praktyka formuvannya efektyvnoi ekonomichnoi strategii derzhavy [Theory and practice of forming an effective economic strategy of the state]*. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
 6. Fedulova, L. I. (2012). Kontseptualna model innovatsiinoi strategii Ukraine [Conceptual model innovation strategy Ukraine]. *Ekonomika i prohnozuvannya – Economy and forecasting*, 1, 87–100 [in Ukrainian].
 7. Fedulova, L. I. (2016). **Innovatsiinyi mekhanizm rozvytku universytetiv [The innovative mechanism of universities]**. *Proceedings from IX Mizhnarodnyi bissness-forum Problemy ta perspektyvy rozvytku innovatsiinoi dijalnosti v Ukraine – IX International Business Forum Problems and perspectives of innovation in Ukraine*. (pp.177–179). Kyiv [in Ukrainian].
 8. Dekhtyar, N. A., Pigul, N. G. & Lyuta, O. V. (2014). Mekhanizm upravlinnya finansovym zabezpechenniam innovatsiinoi dijalnosti pidpryyemstv. [Mechanism of financial support innovation enterprise]. *Naukovyi visnyk Hersonskogo derzhavnogo universytetu – Scientific Bulletin of Kherson State University* : Collected papers. A series of «Economic sciences». (7, Vols. 5), (pp. 9–13). Herson [in Ukrainian].
 9. Zakon Ukrainy «Pro innovatsiinu dijalnist»: pryiniaty 4 lyp. 2002 roku № 40-IV [Law of Ukraine on innovation activity from July 4 2002, № 40-IV]. (2002, August 9). Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (accessed 28 May 2016) [in Ukrainian].
 10. The official site of the State Statistics Service of Ukraine. (2015). Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>. (accessed 29 May 2016) [in Ukrainian].
 11. State Statistics Service of Ukraine (2015). *Statystychnyi zbirnyk «Naukova ta innovatsiina dijalnist v Ukraini u 2015 rotsi» [Statistical Yearbook «Scientific and Innovational activity in Ukraine in 2015»]*. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/16/Arch_nay_zb.htm (accessed 29 May 2016) [in Ukrainian].
 12. Kutsenko, T. N. (2013). **Zarubizhnyi dosvid stvorennia systemy finansuvannya innovatsii. [Foreign experience of financing system innovation]**. *Zovnishnya torghivlya: ekonomika, finansy, pravo – Foreign trade: economics, finance, law*, 2, 123–129 [in Ukrainian].
 13. Analitychna dovidka. Stan rozvytku nauky i techniky, rezultaty naukovoї, naukovo-technichnoi, innovatsiinoi dijalnosti, transferu tehnologii za 2015 rik [The state of science and technology, the results of scientific, technical, innovation, technology transfer for 2015]. http://www.dknii.gov.ua/?q=system/files/sites/default/files/images/_08%2007%202013.pdf Retrieved from: http://www.dknii.gov.ua/?q=system/files/sites/default/files/images/_08%2007%202013.pdf (accessed 29 May 2016) [in Ukrainian].

А. Б. Почтовюк, доктор экономических наук, профессор (Кременчугский национальный университет имени Михаила Остроградского). Финансовое обеспечение инновационной деятельности предприятий в современных условиях.

Аннотация. Целью статьи является анализ современного состояния финансового обеспечения инновационной деятельности предприятий в Украине, выявление существующих

проблем и разработка предложений по его усовершенствованию. **Методика исследования.** Для достижения поставленной цели использованы такие общенаучные и специальные методы исследования: системный подход, обобщение, систематизация, графический анализ статистических показателей. **Результаты.** В статье исследовано современное состояние инновационной активности субъектов национальной экономики. Выполнен анализ финансового обеспечения инновационной деятельности предприятий Украины. Раскрыты причины снижения объемов финансирования по каждому виду источников. Определены проблемы и даны предложения по усовершенствованию финансового обеспечения инновационной деятельности предприятий. Отмечена необходимость фискального стимулирования инновационной деятельности предприятий, повышения уровня банковского кредитования и венчурного финансирования. **Практическая значимость результатов исследования.** Разработанные в статье предложения направлены на повышение уровня финансового обеспечения инновационной деятельности предприятий.

Ключевые слова: инновационная деятельность, финансовое обеспечение, источники финансирования, собственные средства, кредитование, инвестиции.

**A. Pochtovyuk, Dc. Econ. Sci., Prof. (Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University).
Financial support for innovation activities enterprises in modern conditions.**

Summary. **Aim of the article** is an analysis of the current state of financial provision of innovative activity of enterprises in Ukraine, identification of the existing problems and developing proposals for its improvement. **Methodology of research.** To achieve this purpose, general scientific and special methods were used: systematic approach, synthesizing, organizing, graphical analysis of statistical indicators. **Findings.** The current state of innovation activity of the national economy is examined. The analysis of financial support innovation enterprises of Ukraine was done. The causes of reduction in funding for each source are investigated. The problems are given and suggestions are provided for improving the financial support of innovation activity. The necessity is stressed on fiscal stimulation of innovation activity, increased bank lending and venture funding. **Practical value.** Proposals that have been developed in article are aimed at increasing the level of financial support innovation enterprise.

Keywords: innovational activity, financial support, sources of financing, own funds, loans, investments.